

Piotr GOLDYN*

WYJĄTKI Z DZIEJÓW PAŃSTWOWEJ PREPARANDY NAUCZYCIELSKIEJ W UNIEJOWIE (1921–1926)

Próżno we współczesnych słownikach języka polskiego i pokrewnych szukać wyrażenia „preparanda”. Informację o preparandzie, a w zasadzie o preparandach możemy jednak znaleźć np. w *Encyklopedii Pedagogicznej*. Preparanda była szkołą, rodzajem zakładu o charakterze koedukacyjnym, w którym uczniowie w wieku od 12 do 15 lat, mający ukończone co najmniej cztery klasy szkoły powszechnej, przygotowywali się do nauki w seminariach nauczycielskich. Pierwsza preparanda zaczęła działać jeszcze w okresie niewoli – 1 lutego 1918 r. w Pułtusk. Kolejne, w tym samym roku, powstały także w Skierniewicach, Chełmie i Zduńskiej Woli. W ciągu trzech lat szkolnych – od roku 1918 do 1921 – powstały w sumie 33 takie szkoły. Zasadniczo funkcjonowały one na poziomie wyższych klas szkół powszechnych. Dodatkowo stanowiły formę obserwacji przydatności do nauki w seminariach nauczycielskich. Zostały zlikwidowane wraz z końcem roku szkolnego 1925/1926¹.

Szkoły tego typu powołano do życia już w pierwszych miesiącach funkcjonowania Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Głównym celem było „wytworzenie twórczego stanu nauczycielstwa szkół powszechnych”. U podłoża organizacji preparand leżały dwa czynniki: ideał nauczyciela i stosunki oświatowe panujące w odradzającej się Polsce. Poza tym młodzież, która trafiała do seminariów nauczycielskich, była niedostatecznie przygotowana pod wieloma względami. Była to często młodzież przypadkowa, której brak było odczytania, często prezentująca niski poziom kultury zarówno pod względem obyczajowości, jak i społeczno-narodowym². „Tej roli uzdrowienia seminariów z jednej i bodaj najważniejszej choroby – nieodpowiedniego materiału młodzieży, jaki seminaria otrzymują, podjęły się częściowo zakłady, które pierwotnie nosiły nazwę Kursów Wstępnych do Seminariów Nauczycielskich, obecnie zaś zowią się Preparandami Nauczycielskimi”³. Poza tym wykorzystywano powsta-

* Piotr Gołdyn, dr, nauczyciel-konsultant, Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, ul. Sosnowa 14.

¹ T. Jałmużna, *Preparandy nauczycielskie*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Warszawa 2005, s. 883.

² *Preparandy nauczycielskie*, Warszawa 1922, s. 7–8.

³ Tamże, s. 10.

nie preparand jako samodzielnych placówek propagandowo. Zachęcano w ten sposób młodzież do poświęcenia się zawodowi nauczycielskiemu, co zaowocowało wzrostem liczby chętnych do podejmowania nauki w tych szkołach⁴.

Jedna z takich preparand działała w Uniejowie. Zaczęła ona funkcjonować z początkiem roku szkolnego 1921/1922. Na terenie województwa łódzkiego, w granicach którego leżało wówczas miasto, działały jeszcze preparandy w Opatówku, Wolborzu czy w Ozorkowie. Uczniowie preparandy uniejowskiej i ozorkowskiej zasilali seminarium nauczycielskie w Łęczycy.

Preparanda nauczycielska w Uniejowie odeszła nieco w zapomnienie. Wspomina o niej co prawda m.in. Bolesław Pełka w publikacji poświęconej dziejom Uniejowa, która wydana została drukiem w roku 1995. Napisał on wówczas: „Preparanda Nauczycielska w Uniejowie istniała w latach 1921–1926. Szkołę tę MWRiOP zaliczało do kategorii szkół powszechnych. Do powstania tej placówki przyczynili się nauczyciele szkół powszechnych z Uniejowa, Kościelnicy, Ostrowska i Spycimierza”⁵. Trudno zgodzić się do końca z taką opinią. O ile pierwsze i drugie zdanie jest prawdziwe, to ostatnie wydaje się mało prawdopodobne, biorąc pod uwagę, że do pracy w tej placówce oświatowej skierowano nauczycieli spoza Uniejowa. Świadczą o tym dokumenty źródłowe zachowane w zbiorach Archiwum Państwowego w Poznaniu, które posłużyły za podstawę opracowania niniejszego artykułu. Materiały te nie były znane wspomnianemu autorowi, w innym miejscu zauważył bowiem, że oprócz nazwisk dwóch kierowników i wzmianek o finansowaniu szkoły przez sejmik powiatowy turecki, nic więcej o tej placówce nie wiadomo. Analiza zgromadzonych dokumentów daje szerszy obraz tej placówki, jednakże niestety również niepełny.

Preparanda Nauczycielska w Uniejowie rozpoczęła działalność 1 września 1921 r. Umieszczono ją w zamku uniejowskim. Jako ciekawostkę trzeba zaznaczyć, że zamek wraz z parkiem administracyjnie należały do gminy Kościelnica, a nie podlegały samorządowi Uniejowa⁶.

W Uniejowie, podobnie jak w innych preparandach, obok nauki na poziomie szkoły powszechnej, realizowano dodatkowe zadania, które określono w sposób następujący: „1) osiągnięcie gruntowności w ujmowaniu nauki przez stosowanie wzorowych metod nauczania, 2) rozbudzenie zamiłowania do pracy nad sobą w dziedzinie naukowej, 3) podniesienie kultury uczniów, zwłaszcza w dziedzinie społeczno-narodowej”⁷.

⁴ Tamże, s. 15.

⁵ B. Pełka, *Uniejów w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 1995, s. 237–266.

⁶ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Państwowa Preparanda Nauczycielska w Uniejowie, List do Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Uniejowie w sprawie podatków na rzecz gminy Kościelnica, sygn. 3 [dalej: AAP, PPNU].

⁷ *Preparandy...*, s. 48.

Uczniowie uniejowskiej preparandy mieli do opanowania w sumie trzynaście przedmiotów. Tygodniowy rozkład zajęć w godzinach dopołudniowych obejmował 34 godziny dla każdego z kursów i dodatkowe 3 godziny zajęć popołudniowych.

Tabela 1. Siatka godzin w preparandach nauczycielskich

Przedmiot	I kurs	II kurs	Razem
Religia	2	2	4
Język polski	6	6	12
Czytanki	2	2	4
Język obcy	3	3	6
Matematyka	6	6	12
Przyrodznawstwo	2	3	5
Geografia	2	2	4
Historia Polski	3	3	6
Rysunki	3	2	5
Śpiew	2	2	4
Gimnastyka	2	2	4
Kaligrafia	1	1	2
Roboty ręczne	2	2	4
Polska współczesna	1	1	2
Razem	37	37	74

Źródło: oprac. własne.

Interesujące jest to, że zachowała się lista uczniów z pierwszego roku działalności placówki. Na liście tej znalazły się w sumie 42 nazwiska, z czego dwa zostały wykreślone. Tym samym klasa liczyła 40 osób. Byli to: Janina Adamczewska, Florentyna Baczyńska, Wacława Bukowska, Marianna Bocheńska, Aniela Chojecka, Zenobia Chaberska, Helena Dwojakówna, Stanisława Domiczówna, Seweryna Durska, Wacław Grabjarz, Feliks Guzowski, Józef Józwiak, Regina Kamińska, Mieczysław Królikowski, Helena Kwiecińska, Feliks Kubiak, Helena Józwiak, Apolinary Lewandowski, Roman Lisiecki, Jan Majewski, Władysław Nowak, Henryk Oporowicz, Kazimierz Ostrowski, Stanisława Pełczanka, Irena Przedworska, Feliks Piestrzyński, Anna Pełczyńska, Maria Pamfilówna, Michalina Pełczanka, Pelagia Rutcanka, Helena Sarzyńska, Kazimierz Serafiński, Romualda Sikorska, Józefa Tylka, Feliks Tylski, Leon Tworek, Kazimiera Winnicka, Józef Wojciechowski, Stanisława Wawrzyniakówna, Janina Wojtaszczykówna. Z listy uczniów skreślono Helenę Adamkównę i Bronisławę

Hryniewiczównę⁸. Niestety nie są znane powody tych skreśleń. Większość uczniów pochodziła z Uniejowa. Nieliczne osoby zamieszkiwały okoliczne miejscowości, jak np. Piekary, Spicimierz, Wołę Przedmiejską, Człopy, Wołę Pomianową, Smulsko, Wielenin, a nawet Turek⁹.

Pierwszym kierownikiem Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Uniejowie został Roman Sarnecki. Na to stanowisko przeniesiono go z Nieborowa, gdzie pracował wcześniej w szkole powszechnej. Jego głównym zadaniem było uruchomienie placówki¹⁰. Dodatkowo miał prowadzić zajęcia w wymiarze 16 godzin tygodniowo i kierować internatem. Razem z nim pracę w preparandzie uniejowskiej rozpoczęła Zofia Grynberżanka, która przybyła z Warszawy. Pracowała tam jako nauczycielka w Szkole Powszechnej nr 36¹¹. Przeniesienie nastąpiło na prośbę zainteresowanej, a ministerstwo zobowiązało ją do „udzielania lekcji w wymiarze 24 godzin tygodniowo i spełniania czynności, objętych ogólnym planem pedagogicznej działalności Preparandy, w co wchodzi udział w nadzorze nad pracą młodzieży poza godzinami lekcji”. Za swoją pracę Z. Grynberżanka miała otrzymywać 14 040 marek polskich¹². W kolejnym roku do zespołu nauczycielskiego dołączył jeszcze Szymon Lelakowski. Prefektem został ks. Stanisław Zaborowicz¹³.

Z dniem 31 sierpnia 1923 r. pracę w Państwowej Preparandzie Nauczycielskiej w Uniejowie zakończyła Zofia Grynberżanka. Została ona przeniesiona na posadę nauczycielki do Publicznej Szkoły Powszechnej nr 163 w Warszawie¹⁴. W tym samym roku pracę w Uniejowie chciał też zakończyć Szymon Lelakowski, który poprosił o przeniesienie go na równorzędne stanowisko do powiatu stopnickiego¹⁵. Mimo mianowania go nauczycielem w Kobryniu, do przeniesienia chyba jednak nie doszło, skoro jego nazwisko figuruje wśród nauczycieli w kolejnym roku szkolnym.

Jeśli chodzi o nauczycieli pracujących w uniejowskiej preparandzie obowiązani byli oni do podnoszenia swoich kwalifikacji, doskonalenia swego warsztatu pracy. Uczestniczyli w różnego rodzaju konferencjach, szkoleniach czy kursach. Jedną z takich konferencji odbyła się np. w Zduńskiej Woli. Obowiązkowo uczestniczyli w niej nauczyciele wszystkich preparand z terenu województwa łódzkiego, w tym również nauczyciele z Uniejowa. Konferencja odbyła się m.in. dlatego, że nadzór nad funkcjonowaniem preparand przejmowało Kuratorium

⁸ AAP, PPNU, Adresy uczniów I kursu 1921–1922 r., sygn. 14.

⁹ Tamże.

¹⁰ AAP, PPNU, Pismo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 listopada 1921 r., sygn. 3.

¹¹ AAP, PPNU, Pismo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 18 października 1921 r., sygn. 3.

¹² AAP, PPNU, Przeniesienie Z. Grynberżanki do Uniejowa, sygn. 5.

¹³ AAP, PPNU, Lista płac, sygn. 7.

¹⁴ AAP, PPNU, Pismo do Zofii Grynberżanki o zwolnieniu jej z posady, sygn. 4.

¹⁵ AAP, PPNU, Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego z dn. 20 sierpnia 1923 r., sygn. 4.

Okręgu Szkolnego Łódzkiego. Podczas obrad kierownicy złożyli sprawozdanie z działalności prowadzonych przez siebie placówek, zapoznali się z działalnością preparandy w Zduńskiej Woli, a także mieli okazję do obejrzenia kilku lekcji pokazowych¹⁶.

Kuratorium przekazywało także preparandom sprawozdania z konferencji dla nauczycieli, które odbywały się w różnych miastach w Polsce. Obowiązkiem rady pedagogicznej było przanalizowanie tych sprawozdań i wyciągnięcie odpowiednich wniosków. Najlepiej byłoby, gdyby analizy dokonywał nauczyciel uczestniczący w konferencji. Takie sprawozdanie z konferencji dla nauczycieli matematyki, która odbyła się w dniach 16–27 marca 1923 r. w Ołtarzewie, zostało skierowane do preparandy w Uniejowie. Nie ma jednakże informacji, czy któryś z nauczycieli z Uniejowa uczestniczył w tej konferencji¹⁷.

Większość kursów dla nauczycieli preparand odbywała się w okresie wakacyjnym. Przykładem może być kurs, który zorganizowano w lipcu 1925 r. we Lwowie. W zaproszeniu Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego określono cel i zakres tegoż szkolenia: „Przedmiotem kursu będą wykłady z krajoznawstwa, połączone z wycieczkami w okolice Lwowa; z tych dwie wycieczki kilkudniowe. Wykłady prowadzić będą wybitni specjaliści według wskazówek prof. D-ra Romera. Prócz tego odbędą się w czasie trwania kursu konferencje z dziedziny pedagogiki pod kierunkiem p. Stanisława Dobrowolskiego, profesora Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie”. Deklarację udziału w kursie zgłosili Anna Łopacińska i Zenon Karolakowski¹⁸.

W roku szkolnym 1923/1924 w Państwowej Preparandzie Nauczycielskiej w Uniejowie naukę pobierało w sumie 56 uczniów – 21 na pierwszym kursie i 35 na drugim. Nauczycielami byli Stanisław Bieda, Szymon Lelakowski i Maria Sarnecka. Opiekę lekarską nad placówką pełnił Klemens Bojakowski¹⁹. Przyjęcie uczniów na ten rok szkolny, podobnie jak na wcześniejsze i następne, poprzedzone było egzaminami wstępnymi. Te odbyły się pod koniec czerwca 1923 r. Rozpoczęły się dokładnie 23 czerwca i trwały przez sześć dni²⁰.

Zainteresowanie nauką w tego typu szkołach było dość duże. Dla przykładu można podać, że w 1922 r. na egzaminy wstępne w Uniejowie zgłosiło się 79 kandydatów. Duża była także selekcja, sięgająca nawet około 40% nie przyjętych.

¹⁶ AAP, PPN, Pismo z dnia 4 kwietnia 1922 r. do kierowników preparand, sygn. 3.

¹⁷ AAP, PPN, Pismo Kuratorium w sprawie sprawozdania z konferencji nauczycieli matematyki w Preparandach, sygn. 4.

¹⁸ AAP, PPN, Korespondencja, sygn. 6.

¹⁹ AAP, PPN, Wypełnienie kwestionariusza o stanie wychowania fizycznego w Państwowej Preparandzie nauczycielskiej w Uniejowie w roku szk. 1923/1924, sygn. 5.

²⁰ AAP, PPN, Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego do kierowników państwowych preparand nauczycielskich w na terenie okręgu szkolnego łódzkiego z dn. 14 maja 1923 r., sygn. 4.

Tabela 2. Egzaminy wstępne kandydatów na rok szkolny 1922/1923

Wyszczególnienie	Ogółem	Chłopców	Dziewcząt
Liczba kandydatów	79	30	49
Zdało na I kurs	44	17	27
Zdało na II kurs	5	3	2
Nie zdało	30	10	20
Przyjęto na I kurs	44	17	27
Przyjęto na II kurs	5	3	2
Zgłosiło się we wrześniu	49	20	29
Nie zgłosiło się we wrześniu	1	–	1

Źródło: oprac. własne.

Z danych za rok szkolny 1922/1923 wynika, że uczniowie preparandy uniejowskiej to w większości dzieci drobnych rolników (37 na 84 wszystkich uczniów w preparandzie) oraz kupców i rzemieślników (28/84). Jeśli zaś chodzi o płeć, przeważały dziewczęta i to prawie dwukrotnie (54/84)²¹.

W roku 1925 egzaminy do preparandy w Uniejowie rozpoczęły się 22 czerwca i wzorem lat ubiegłych trwały przez sześć dni. Na czas egzaminów kandydaci byli zakwaterowani w bursie: „Kierownictwo preparandy uprzejmie zawiadamia, iż egzaminy wstępne na 1-szy kurs preparandy rozpoczną się dn. 22 czerwca o godz. 8 rano i trwać będą przez 6 dni. Wobec tego kandydaci winni się zgłosić w kancelarii preparandy już w dniu 21 czerwca br. Koszty całodziennego utrzymania w bursie preparandy podczas trwania egzaminów wynosić będą 10 złotych”²². Takiej treści pisma rozsyłano do szkół powszechnych w okolicy Uniejowa.

Nauka w preparandach również kończyła się egzaminem. Przesyłając wycieczne do przeprowadzenia tego typu sprawdzianu w preparandach, Kuratorium Szkolne okręgu Łódzkiego sugerowało: „Rady Pedagogiczne już obecnie powinny zastanowić się nad tem, którzy spośród uczniów drugich kursów budzą wątpliwości jako kandydaci do seminarium i zwrócić na nich szczególniejszą uwagę. Niezależnie od egzaminów końcowych, które ostatecznie zadecydują o zakwalifikowaniu danego ucznia do seminarium, Kuratorium poleca Radom Pedagogicznym w terminie do 1 czerwca b. r. rozważyć skrupulatnie i indywidualnie co do każdego z uczniów, ilu uczniów drugiego kursu kwalifikuje się przypuszczalnie tak pod względem umysłowym, jak moralnym i fizycznym do seminariów i do jakich seminariów prawdopodobnie z początkiem roku szkolnego 1923/1924

²¹ AAP, PPNU, Sprawozdanie ze stanu preparandy w dniu 1 grudnia 1922 r. oraz egzaminów końcowych i wstępnych w roku 1922 r., sygn. 4.

²² AAP, PPNU, Pismo do Kierownika Szkoły Powszechnej w Poddębicach, sygn. 6.

wstąpi²³. Do każdej preparandy w charakterze przewodniczących komisji egzaminacyjnych kierowali byli dyrektorzy państwowych seminariów nauczycielskich. Do Uniejowa przybywał najczęściej dyrektor z pobliskiej Łęczycy²⁴.

Trzeba również wiedzieć, że nie wszyscy uczniowie trafiali do seminariów nauczycielskich. Dlatego też wydawano dwa rodzaje świadectw. Pierwszy rodzaj otrzymywali uczniowie, którzy przez rady pedagogiczne zostali zakwalifikowani do dalszej nauki w kierunku nauczycielskim. Drugi rodzaj świadectw był wydawany uczniom, którzy ukończyli i zaliczyli program preparandy, jednakże „nie rokowali” jako przyszli nauczyciele. Tym próbowano wskazać najlepszą dla nich drogę dalszej nauki lub pracy²⁵.

Również ci, którzy przejawiali predyspozycje do zawodu nauczycielskiego, nie zawsze mieli możliwość podjęcia nauki w seminariach. Brakowało w nich bowiem miejsc. O takiej sytuacji informował kierownictwo Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Uniejowie dyrektor Seminarium Nauczycielskiego Męskiego im. Bolesława Krzywoustego w Płocku. Dawał on wyraźnie do zrozumienia, że zainteresowanie nauką w jego placówce jest tak duże, że przeprowadzone zostaną egzaminy, których wyniki określą liczbę przyjętych²⁶.

Wydawać by się mogło, że w Uniejowie szczególnie dbano o poziom placówki. Wniosek taki można wysnuć z korespondencji pomiędzy dyrekcjami preparandy uniejowskiej i ozorkowskiej. Dnia 19 czerwca 1925 r. kierownik Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Ozorkowie zwrócił się do swojego kolegi z Uniejowa z prośbą o przyjęcie do szkoły niejakiej Heleny Witkowskiej, niestety nie podając przyczyn, dla których uczennica ta pragnęła zmienić miejsce nauki. Osiem dni później otrzymał odpowiedź następującą: „zawiadamiam, iż Rada Pedagogiczna na posiedzeniu w dn. 26 b.m, postanowiła podanie Witkowskiej Heleny w spr. przyjęcia jej na II kurs odrzucić ze względu na ocenę ze sprawowania tylko >>dobrze<<²⁷. Trudno, jednakże do końca uwierzyć, że jedynie to przesądziło o nieprzyjęciu uczennicy w Uniejowie.

W ostatnim roku działalności preparandy uczyło w niej troje nauczycieli. Oprócz kierownika – Zenona Karolakowskiego, byli to także – Anna Łopacińska i Stanisław Bieda²⁸.

Uczniowie uniejowskiej preparandy aktywnie włączali się w działalność społeczną. Przykładem może być ich udział w zbiórce pieniędzy na budowę Sierocińca im. Króla Bolesława Chrobrego, który miał być hołdem złożonym mu

²³ AAP, PPN, Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego do kierowników państwowych preparand nauczycielskich w na terenie okręgu szkolnego łódzkiego z dn. 14 maja 1923 r., sygn. 4.

²⁴ AAP, PPN, Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego z dn. 12 maja 1923 r., sygn. 4.

²⁵ *Preparandy...*, s. 20.

²⁶ AAP, PPN, Pismo dyrektora Seminarium Nauczycielskiej Męskiego w Płocku z dnia 22 maja 1925 r., sygn. 6.

²⁷ AAP, PPN, Korespondencja pomiędzy kierownikami obu Preparand, sygn. 6.

²⁸ AAP, PPN, List do Kuratorium Szkolnego w Łodzi, sygn. 5.

w dziewięćsetną rocznicę śmierci. Po przeprowadzeniu składki wśród uczniów i nauczycieli udało się zebrać w sumie 38 zł i 20 gr²⁹.

Z kolei w czerwcu 1925 r. przekazano Polskiej Macierzy Szkolnej w Warszawie kwotę 25 zł. Została one zebrana przez uczniów preparandy w ramach akcji „Dar Narodowy Dzieci dla Dzieci”³⁰. W tym samym miesiącu uczniowie za pośrednictwem kierownika szkoły przekazali 47 zł na rzecz budowy pomnika Juliusza Słowackiego, o czym informowano Kuratorium w Łodzi³¹.

Innym przykładem może być udział uczniów w tzw. święcie sadzenia drzew, które odbyło się 7 kwietnia 1925 r., a które kierownik preparandy relacjonował tak: „Zawiadamiam, że dn. 7 b.m. w Uniejowie odbyło się święto sadzenia drzew, w którym brały udział wszystkie miejscowe szkoły. Uroczystość ta rozpoczęła się nabożeństwem w miejscowym kościele, po czym nastąpiło poświęcenie i sadzenie drzewek. Terenem, który wyznaczono do obsadzenia drzewkami, posłużył stary i nowy cmentarz grzebalny. Sadzonki brzozy, akacji, jesionów oprócz nadleśnictwa dostarczyła preparanda nauczycielska z parku około 250 sztuk. Dzieci z preparandy zasadziły około 100 sztuk jesionów”³².

Również na terenie szkoły uczniowie udzielali się społecznie. Mieli ku temu kilka sposobności. Pierwszą z nich była powstała 1 grudnia 1921 r. kooperatywa „Jedność”, pod koniec roku 1922 skupiająca 59 uczniów. 1 października 1922 r. powstała także drużyna harcerska, w jej szeregach działało 29 uczniów. W tym samym czasie zaczęto wydawać gazetkę „Świat Uczniowski”, w redagowanie której zaangażowani byli wszyscy uczniowie³³. Trzeba zaznaczyć, że w sierpniu 1925 r. odbył się w preparandzie w Uniejowie kurs instruktorski dla zastępowych. Został on zorganizowany przez Hufiec Łódzki ZHP³⁴.

Młodzież Państwowej Preparandy Nauczycielskiej włączała się także aktywnie w życie religijne, podobnie zresztą jak uczniowie innych szkół, choćby z terenu powiatu tureckiego czy ówczesnego województwa łódzkiego. Na 30 stycznia 1922 r. zaplanowano uroczystości żałobne ku czci zmarłego papieża Benedykta XV. Z tej okazji kuratorium skierowało do kierowników wszystkich szkół i placówek oświatowych pismo następującej treści: „Z powodu zgonu Ojca św., Papieża Benedykta XV, młodzież katolicka wszystkich szkół weźmie udział w dniu 30 stycznia b.r. w nabożeństwie żałobnym, którego czas i miejsce oznaczy dyrektor szkoły w porozumieniu z prefektem. Od udziału w nabożeństwie należy zwolnić te dzieci, którym z powodu braku ciepłego ubrania i obuwia może zagrażać przeziębienie w nieopalonej świątyni. W dniach najbliższych księża prefekci wygłoszą do młodzieży odpowiednie okolicznościowe przemówienie, w którym przedstawią życie i działalność zmarłego Papieża. Dzień 30 stycznia b.r. będzie

²⁹ AAP, PPN, Lista składek na Sierociniec im. Króla Bolesława Chrobrego od młodzieży preparandy naucz. w Uniejowie, sygn. 5.

³⁰ AAP, PPN, List do Polskiej Macierzy Szkolnej w Warszawie, sygn. 6.

³¹ AAP, PPN, Pismo do Kuratorium Szkolnego w Łodzi, sygn. 6.

³² AAP, PPN, List kierownika Preparandy do Kuratorium Szkolnego w Łodzi, sygn. 3.

³³ AAP, PPN, Sprawozdanie ze stanu. ...

³⁴ AAP, PPN, Pismo z dnia 21 lipca 1925 r., sygn. 6.

wolny od nauki we wszystkich szkołach, do których uczęszcza w większości młodzież katolicka, w szkołach zaś z mniejszością katolicką należy w dniu tym młodzież wyznania katolickiego zwolnić od nauki szkolnej³⁵.

Te działania prowadziły do tego, że uczniowie preparand nabywali cech, które do momentu wstąpienia do szkoły były im obce. „Na czoło cech nabytych w preparandach wysuwane jest uspołecznienie i życzliwy, bliski stosunek do człowieka, w postaci koleżeńskości, życzliwości, uczynności, szczerości, solidarności, względnie wprost w sprawozdaniach nazwanego uspołecznienia. Ponieważ umiłowanie człowieka stanowi konieczną cechę dobrego wychowawcy-nauczyciela, więc też w preparandach na tę stronę wychowania kładzie się specjalnie duży nacisk³⁶.”

Jak wcześniej wspomniano preparanda uniejowska swoją siedzibę miała w zamku. W zasadzie życie uczniowskie skupiało się na pierwszym jego piętrze. Od strony baszty zamkowej znajdowały się dwie sypialnie przeznaczone dla chłopców. Obok nich ulokowano dwie sale lekcyjne, dla pierwszego i drugiego kursu. Za klatką schodową była sala rekreacyjna, a dalej kancelaria. Potem umywalnia i przedpokój. Przez przedpokój wchodziło się do sypialni dziewcząt, a przez nią do drugiej. Dalej jeszcze znajdowało się mieszkanie dla nauczycielki³⁷.

Szkoła wynajmowała cały zamek na prowadzenie swojej działalności. Według oceny sanitarnej przeprowadzonej w roku szkolnym 1923/1924 zamek był częściowo skanalizowany. Wejście główne oraz stan klatki schodowej określono jako dobry. Jak wcześniej wspomniano, na potrzeby nauki każdy kurs posiadał własną salę lekcyjną. W klasie dla kursu I znajdowało się 15 ławek dwuosobowych, stół bez podwyższenia, tablica i obrazy przyrodnicze. Sala dla kursu II była większa, mieściło się w niej 17 ławek dwuosobowych, katedra na podwyższeniu, oczywiście tablica i obrazy z historii Polski. Szkoła ze względu na funkcjonowanie bursy, miała swoją kuchnię, która zapewniała uczniom całodzienne wyżywienie³⁸.

W szkole mieszkali także nauczyciele. Kierownikowi przysługiwało trzy pokojowe mieszkanie z kuchnią. Jeden z nauczycieli zajmował dwa pokoje z kuchnią, a drugi jeden pokój z kuchnią³⁹.

Do zamku przylegał także duży park. W parku tym różne organizacje starały się organizować imprezy kulturalne dla mieszkańców Uniejowa. Zgodę na ich przygotowanie każdorazowo wyrażał kierownik preparandy. I tak np. w kwietniu 1925 r. Towarzystwo „Sokół” w Uniejowie zwracało się doń z prośbą o użyczenie parku na dzień 21 maja tegoż roku, ponieważ zamierzało zorganizować „popis

³⁵ AAP, PPN, Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego w sprawie nabożeństwa w dniu 30 stycznia 1922 r., sygn. 3.

³⁶ *Preparandy...*, s. 33.

³⁷ AAP, PPN, Plan szkoły, sygn. 12.

³⁸ AAP, PPN, Stan sanitarny pomieszczeń i urządzeń szkolnych, sygn. 13.

³⁹ Tamże.

gimnastyczny gniazd sokolich wraz z zabawą taneczną⁴⁰. W tym samym miesiącu władze uniejowskiego gimnazjum chciały również zorganizować w parku loterię fantową na rzecz swoich uczniów⁴¹.

Z kolei dwa lata wcześniej Kuratorium Szkolne w Łodzi upoważniło kierownika do wyrażenia zgody na udostępnienie parku strażakom na zorganizowanie majówki. Kierownik jednakże musiał wcześniej zasięgnąć opinii rady pedagogicznej: „Przesyłając odpis pisma Straży Ogniowej w Uniejowie, Kuratorium upoważnia Pana do wydania zezwolenia na urządzenie majówki w parku w dniu. 17 b.m. o ile zdaniem Rady Pedagogicznej projektowana zabawa nie wpłynie na normalny ład życia Preparandy, a organizatorowie zabawy dadzą dostateczną gwarancję, że przedsięwzięte zostaną wszelkie środki dla zachowania porządku i ochrony parku od ewentualnych uszkodzeń”⁴².

Opieka nad parkiem sprawiała szkole wiele trudności, a to ze względu na częste dewastacje dokonywane przez mieszkańców miasta, którzy łamali drzewa i gałęzie, po czym wynosili je z parku. Na początku 1925 r. kierownik placówki skierował do burmistrza Uniejowa pismo, w którym apelował i ostrzegał: „Ponieważ w dalszym ciągu mieszkańcy Uniejowa dewastują park, łamiąc i obrywając gałęzie świerku, tui oraz innych bardzo rzadkich okazów drzew, przeto uprzejmie proszę Pana Burmistrza o ogłoszenie mieszkańcom m. Uniejowa, iż wynoszenie z parku nawet najmniejszych gałązek zieleni jest surowo wzbronione, winni będą bezwzględnie oddawani w ręce policji, a dalsze barbarzyńskie niszczenie krzewów i drzew pociągnie za sobą zakaz wolnego wstępu do parku”⁴³.

Konieczność wystosowania tego pisma wynikała m.in. z wydarzeń, do których doszło kilkanaście dni wcześniej. Z przyzamkowego parku skradziono duże olchy. Zostały one wycięte, a następnie wywiezione przez nieznaną sprawców. O przestępstwie powiadomiono uniejowską policję⁴⁴.

Innym razem kierownik preparandy wnioskował do Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi o pozwolenie na zamykanie parku dla szerszej publiczności w soboty: „W trosce o ochronę i utrzymanie w miarę możliwości parku w porządku Zarząd preparandy poczuwa się do obowiązku podać do wiadomości Urzędu Wojewódzkiego, iż: 1) w każdą sobotę, jako w dzień przedświąteczny publiczność Uniejowa pozwala sobie na łamanie gałęzi w parku w celu zdobienia mieszkań na niedzielę; 2) do parku masowo przychodzą Żydzi z rodzinami, niszczą trawniki, biegając i rozkładając się na nich, przynoszą nawet hamaki i zawieszają je na drzewach. Wobec tego Zarząd Preparandy prosi Urząd Wojewódzki o wydanie mu polecenia, by park w sobotę był zamknięty dla szerszej publiczności”⁴⁵.

⁴⁰ AAP, PPN, List Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Uniejowie do kierownika Preparandy Państwowej Nauczycielskiej w Uniejowie, sygn. 3.

⁴¹ AAP, PPN, List do kierownika Państwowej Preparandy w Uniejowie, sygn. 5.

⁴² AAP, PPN, Pismo Kuratorium Szkolnego w Łodzi z 12 czerwca 1923 r., sygn. 4.

⁴³ AAP, PPN, List do burmistrza m. Uniejowa z dnia 20 stycznia 1925 r., sygn. 5.

⁴⁴ AAP, PPN, Pismo do Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z dnia 12 stycznia 1925 r., sygn. 5.

⁴⁵ AAP, PPN, Pismo kierownika Preparandy do Urzędu Wojewódzkiego Łódzkiego, sygn. 6.

Przy preparandzie w Uniejowie działała także Rada Opiekuńcza bursy. Wiadomo, że w maju 1922 r. kurator wystosował pismo do mieszkańca Piekar w powiecie tureckim, niejakiego Andrzeja Rutki z zaproszeniem do członkostwa w tejże radzie⁴⁶.

Działania rad opiekuńczych działających przy preparandach nauczycielskich określał specjalnie opracowany regulamin. W skład takiej rady wchodziło trzech lub więcej członków, których do udziału zapraszało Kuratorium Okręgu Szkolnego. Kadencja trwała trzy lata i była traktowana honorowo. Do obowiązków Rady należało: „1) wspólnie z kierownikiem preparandy czuwać nad prawidłowością gospodarki w bursie, 2) układać roczny budżet i wspólnie z kierownikiem preparandy ustalać wysokość opłat wychowawców, c) przynajmniej raz na miesiąc kontrolować spiżarnie i kasę bursy i związanego z nią gospodarstwa dochodowego, sprawdzając zapasy żywnościowe oraz gotówkę według ksiąg spiżarnianych i kasowych, 4) popierać rozwój bursy przez wyjednywanie pomocy aprowizacyjnej i subwencji pieniężnych”⁴⁷. Posiedzenia miały odbywać się przynajmniej raz na miesiąc, oczywiście przy udziale kierownika preparandy, który w dyskusji i głosowaniach miał głos czynny.

Państwowa Preparanda Nauczycielska w Uniejowie, podobnie jak inne tego typu placówki, przestała działać wraz z końcem roku szkolnego 1925/1926. Szkoły te zostały zniesione przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ich formuła się wyczerpała, aczkolwiek w okresie, w którym działały, stały się ważnymi ogniskami wychowawczymi.

Zachowane źródła pozwalają odtworzyć działalność Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Uniejowie tylko w pewnym zakresie – bardziej administracyjnym niż wychowawczym. Wydaje się jednak, że nawet te fragmentaryczne dane z historii owej zapomnianej już szkoły są ważnym elementem w odtwarzaniu dziejów oświaty w Uniejowie i okolicy, a tym samym przeszłości miasta i regionu.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Państwowa Preparanda Nauczycielska w Uniejowie.

Literatura

Jałmużna T., *Preparandy nauczycielskie*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005.

Pelka B., *Uniejów w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Łódź–Uniejów 1995.

Preparandy nauczycielskie, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Warszawa 1922.

⁴⁶ AAP, PPNU, Pismo Kuratora Okręgu Szkolnego Łódzkiego z dnia 19 maja 1922 r., sygn. 3.

⁴⁷ AAP, PPNU, Regulamin Rady Opiekuńczej, sygn. 4.

EXCERPTS FROM THE HISTORY OF A TEACHER PREPARANDA
IN UNIEJÓW (1921–1926)

Summary

Between the years 1921–1926 a school functioned in Uniejów, the main aim of which was to prepare students for education in teacher seminars. This institution has fallen into oblivion. Reminding its history is a significant element in reconstructing the history of education in Uniejów and its region.